

УДК 712.253(477.43/.44)"17/18"

А. А. Комар

*аспірантка кафедри теорії, історії архітектури та синтезу мистецтв,
Національна академія образотворчого мистецтва
та архітектури (Україна)*

ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ПАЛАЦОВО-ПАРКОВИХ АНСАМБЛІВ ПОДІЛЛЯ ХVІІІ – ХІХ СТОЛІТЬ: ПРОБЛЕМАТИКА ДОСЛІДЖЕННЯ

Анотація: У статті розглядається проблематика дослідження принципів формування і розвитку палацово-паркових ансамблів Поділля та стан вивченості питання. На основі аналізу бібліографічних джерел доведено необхідність комплексного вивчення проблеми паркобудування цього регіону.

Ключові слова: палацово-паркові ансамблі, Поділля, садово-паркове мистецтво.

Постановка проблеми. Палацово-паркові ансамблі, синтезуючи природу і архітектуру в єдиний твір, мають цінність не тільки з архітектурної, але й історико-культурної, естетичної та наукової точки зору. Садово-паркове мистецтво, що здавна розвивалось під впливом філософії, літератури, живопису, яскраво відображає історичні епохи. Відтак палацово-паркові ансамблі є комплексними природними, пам'ятками культурної спадщини, підпорядкованими єдиному задуму.

Слід відзначити суттєву роль палацово-паркового мистецтва для розвитку архітектури загалом. Ця категорія відображає сутність взаємопроникнення архітектури й ландшафту, вміння архітектора працювати у природному середовищі з урахуванням природних умов, характеру ландшафту та духу епохи, стилю та мистецьких уподобань. Палацово-паркове мистецтво є також цікавим об'єктом дослідження з точки зору комплексного аналізу взаємодії низки чинників: ступеня розвитку архітектури як мистецтва, художніх смаків епохи, рівня розвитку будівництва, впливу європейської мистецької моди, а також стійкості місцевих традицій. За рахунок того, що палацово-паркове мистецтво є різновидом архітектури для еліти, воно відбиває ступінь розвитку суспільства певної епохи, його смаки та традиції. Всі ці чинники в кожній країні відрізняються, а, отже, становлять інтерес з точки зору їх проявів в окремих регіонах і в різні історичні періоди.

Актуальність теми. Об'єкти культурної спадщини України, які є невід'ємною частиною історії формування нації, відображають її свідомість, духовність, розуміння свого походження та являють собою одну з складових національної ідентичності. З огляду на це є потреба в актуалізації культурної

спадщини для розвитку суспільства і водночас висвітленні давніх культурних традицій країни.

Проблема історії та розвитку палацово-паркового будівництва потребує спеціального теоретико-методичного дослідження. Не зважаючи на досить глибоке вивчення польськими, російськими та українськими вченими цього питання є потреба в критичному узагальненні та систематизації наукового досвіду, який може використовуватися передусім у практичних цілях.

Аналіз досліджень та публікацій. Своєрідні ландшафти й унікальне природне середовище сприяли створенню перлин палацово-паркового мистецтва на всій території України. Цікаві своїми архітектурними та ландшафтними особливостями, вони привертати увагу дослідників, які тією чи іншою мірою вивчали цю тему. Окремо треба звернути увагу на праці Романа Афтаназі, відомого польського історика і дослідника резиденцій та палаців Речі Посполитої, у складі якої перебували землі України. В його одинадцятитомний «Історії резиденцій на давніх околицях Речі Посполитої» [10] описано близько 1500 палаців та садиб сучасної та історичної Польщі, в межі якої попадає частина Поділля. Поряд з описовою частиною цінним є іконографічний матеріал, адже багато об'єктів на сьогоднішній день втрачено.

Значна група робіт торкається як паркобудівництва України загалом (О. Родічкіна, І. Родічкін, І. Ігнаткін, Г. Логвин, О. Липа, В. Тимофієнко, В. Єрошев), так і окремих парків України, зокрема уманської «Софіївки», білоцерківської «Олександрії», парків у Самчиках, Немирові, Вишнівці. Аналіз діяльності архітекторів-паркобудівничих на території України викладено в монографії І. Косаревського «Искусство паркового пейзажа», де приведено принципи композиційних рішень і прийоми формування пейзажів залежно від характеру місцевого ландшафту [3].

Останнім часом дослідники звертають увагу на паркобудівництво і садово-паркове мистецтво окремих регіонів: об'єктом спеціальних досліджень стали Полтавщина (Л. Шевченко), Волинь (О. Михайлишин) і Вінниччина та Житомирщина (Л. Томілович), Галичина (Н. Левкович, Н. Соснова). Окремі аспекти паркобудівництва регіону висвітлено у низці публікацій Є. Тимановича, Б. Пажимського, О. Пажимського, Д. Малакова, Г. Денисика, А. Клименко, Ю. Клименко, С. Кузнєцова, В. Черняк, Л. Казімірової, В. Вігуржинського, Л. Борисової, А. Шамраєвої, проте для досліджуваного регіону вони розглядаються побіжно.

Відтак, задача полягає у встановленні своєрідного «коду Поділля» і розкриття його в об'єктах палацово-паркового мистецтва в контексті розвитку паркобудівництва Європи часів його найбільш активного розквіту.

Виклад основного матеріалу. Дослідження регіону Поділля має давню історію. Частина території Поділля під історичною назвою «Пониззя» відома ще з XIII ст., втім межі регіону формувалися впродовж кількох століть. Згадка про нього вже під назвою «Поділля» зустрічається вперше в Литовському літопису. У XV ст. Польща завойовує Поділля, яке отримує статус Подільського воєводства Королівства Польського. В XVI – XVII ст. Поділля позначається на географічних картах Європи вже як окрема земля. З переходом Західної України під владу Російської імперії наприкінці XVIII ст. Поділля набуває статусу окремої губернії. Саме кінець XVIII – XIX ст. є найбільш інтенсивним періодом розвитку садово-паркового мистецтва в Україні. Будівництво резиденцій розпочалося досить пізно порівняно з іншими землями, з огляду на те, що регіон знаходився в постійній військовій напрузі. Зі зміною політичного становища, відбулися й зміни функції архітектурної організації заміських резиденцій, зокрема, замки почали перебудовуватися в палаци. На території Вінниччини – це палаци в Іванові, Мурованих Курилівцях, Чернятині, Шпикові, на Тернопільщині – в Білокриниці, Вишнівцях, Раї, на Хмельниччині – в Ізяславі (рис. 1; 2).

На наш погляд, регіон Поділля, який охоплює сучасні межі Вінниччини, центральної та південної Хмельниччини та східної Тернопільщини, цікавий не тільки завдяки своїм історичним, але й є надзвичайно мальовничим і колоритним з погляду природних умов і топографії. Природні особливості регіону, його історичний ландшафт, зумовили своєрідне формування палацово-паркових ансамблів та мали вплив на семантику, образний стан та художнє рішення маєтків.

Рис.1. Муровані Курилівці. Палац. Акварель Наполеона Орди. 1870-ті рр.

Рис.2. Муровані Курилівці. Палац. Сучасний стан. Фото 2015 р.

Поділля густо насичено об'єктами різного масштабу – від розкішних палацово-паркових комплексів, як, приміром, у Тульчині, Мурованих Курилівцях чи Вишнівці, до невеличких садиб, кількість яких сягає понад 100 (рис. 3; 4).

Рис.3. Тульчин. Палац. Акварель
Йозефа Ріхтера. 1835 р.

Рис.4. Тульчин. Палац. Сучасний
стан. Фото 2015 р.

Архітектурні об'єкти – палаци та садибні будинки, що зазвичай формують ядро палацово-паркових комплексів, мають широкий діапазон архітектурних рішень, як за стилістикою (бароко, класицизм, історизм), так і за масштабом забудови. Здебільшого вони знаходяться у різному стані збереженості. Переважна частина парків на сьогодні погано зберіглася з точки зору первісного ландшафтного задуму: здебільшого вони втратили навіть первісні межі та розпланувальні характеристики, а їх територія увійшла до складу різних функціональних частин населених пунктів. У зв'язку з байдужим ставленням до спадщини садово-паркового мистецтва, зокрема перебудовами та руйнаціями об'єктів, багато пам'яток на сьогодні є втраченими. Все це значно утруднює комплексне дослідження проблеми паркобудівництва Поділля. Саме через це, попри великий потенціал, регіон Поділля ще не став предметом спеціального інтересу дослідників.

Висновки. Цікава з точки зору дослідження специфіка Поділля полягає в тому, що саме тут перетнулися два вектори впливів мистецтва паркобудування – західний (де мистецькі впливи поширювалися переважно через Польщу) та південно-східний (де не менш виразні впливи поширювалися за «посередництвом» Росії). Отже, науковий інтерес спонукає до комплексного вивчення цього регіону, який може стати джерелом отримання нових знань про розвиток палацово-паркового мистецтва України.

Література

1. Денисик Г. І. Садово-паркові ландшафти Правобережного лісостепу України / Г. І. Денисик, І. В. Кравцов. – Вінниця: ПП «Едельвейс і К», 2012. – 211 с.
2. Ігнаткін І. Палаци і парки України: Науково-методична розробка / І. Ігнаткін. – К., 1966. – 24 с.
3. Косаревский И. А. Искусство паркового пейзажа / И.А. Косаревский. – М.: Стройиздат, 1977. – 244 с.
4. Логвин Г. По Україні. Стародавні мистецькі пам'ятки / Г. Логвин. – К.: Мистецтво, 1968. – 463 с.

5. Липа О. Визначні сади і парки України та їх охорона / О. Липа. – К.: Вид-во. КУ, 1960. – 176 с.
6. Лихачев Д. Восстановление памятников культуры. Заметки о реставрации мемориальных садов и парков / Д. Лихачев. – М.: Искусство, 1981. – С. 96-127.
7. Родічкін І. Д. *Старовинні маєтки України* / І.Д. Родічкін, О.І. Родічкіна. — К.: Мистецтво, 2009. – 384 с.
8. Тимофієнко В. Українська садибна архітектура другої половини XVIII — першої третини XIX століття / В. Тимофієнко, В. Єрошев. – К.: НДІТІАМ, 1993. – 44 с.
9. Томілович Л. Історичні садиби Вінницької області / Л. Томілович. – Чернігів, 2011. – 220 с.
10. Aftanazy R. Materiały do dziejow rezydencji: T. 1-11, Warszawa, 1986-1994.

Abstract

This article deals with the problems concerning the current state and methods of investigation of palace and garden ensembles in the region of Podillya. The analysis of bibliographical sources has proven the necessity of a deep complex study of the problems of park design of the region.

Key words: palace and gardens ensembles, Podillya, garden design.

Аннотация

В статье рассматривается проблематика исследования принципов формирования и развития дворцово-парковых ансамблей Подолья и состояние изученности вопроса. На основе анализа библиографические источники доказана необходимость комплексного изучения проблемы паркостроительства этого региона.

Ключевые слова: дворцово-парковые ансамбли, Подолье, садово-парковое искусство.

УДК 72.01:111.852

Г.Л. Коптева

*к. арх., доцент кафедри містобудування,
Харківський національний університет міського господарства
імені О.М. Бекетова (Україна)*

ПРИНЦИПИ СПІВВІДНОШЕННЯ ВІЗУАЛЬНОГО СПРИЙНЯТТЯ І ГРАФІЧНОГО ВІДОБРАЖЕННЯ АРХІТЕКТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА

Анотація. Робота присвячена розгляду принципів співвідношення візуального сприйняття і графічного відображення архітектурного середовища у творчому процесі архітектурного проектування.

Ключові слова: візуальне сприйняття, архітектурна композиція, міське середовище, видовий кадр, графічне зображення.